
Érdekek és konfliktusok

A világbanki ifjúsági szakképzési program közismereti blokkjának fejlesztése

HEFFNER ANNA – ZSOLNAI JÓZSEF

Egy szerződés előzményei

1991. július 8-án a *Munkaügyi Minisztérium* felkérte és előzetesen megbízta az *Országos Közoktatási Intézet Fejlesztési Központját* azzal, hogy az "Emberi erőforrások fejlesztése" világbanki program keretében a *közismereti blokk tantárgyi programját kidolgozza* (1). E felkérés kilátásba helyezte, hogy az előzetes megbízást rövid időn belül *részletes, a munka feltételeit pontosan tartalmazó szerződéssel* is megerősíti a megbízó. Az OKI Fejlesztési Központja – a fejlesztésre alig módot adó szűkös anyagi kondícióit mérlegelve – kapva-kapott a munkaalkalmon. Hiszen a világbanki program közismereti tanterveinek és taneszközeinek kidolgozása *többéves, profilba vágó kutató-fejlesztő munkát és elfogadható pénzügyi feltételeket* ígért.

A felkérést követően a Fejlesztési Központ munkatársaiból és külső szakemberekből álló team (2) megkezdte a világbanki szakemberek által javasolt hét fejlesztési irány (3) tantárgyblokkjainak kialakításához szükséges *előkészítő munkát, a kutatásra-fejlesztésre való felkészülést*. Áttanulmányozták a teljes *szakközépiskolai dokumentációt* (tanterveket, tankönyveket, egyéb taneszközöket, óraterveket) és a készülő nemzeti kerettantervet (NAT-ot). A fejlesztők körének bővítése és a *fejlesztés nyitottságának biztosítása* érdekében a témafelelős kéréssel fordult az ún. "világbanki iskolák" (azaz a világbanki program keretében, pályázat elnyerése útján a program *bázisiskolai hálózatához* tartozó középiskolák) igazgatóihoz, hogy juttassák el az OKI-ba azoknak a fejlesztő pedagógusoknak a nevét, akik a közismereti tárgyakat az iskolájuk szakmai profilját figyelembe véve tanítják. Ugyancsak felvette a kapcsolatot a világbanki program keretében kialakított tizenhárom szakmacsoport vezetőjével, kérve, hogy jelöljenek ki olyan *szakértőket* a csoportjuk tagjai közül, akikkel a team közvetlen kapcsolatot tarthat, konzultálhat (4).

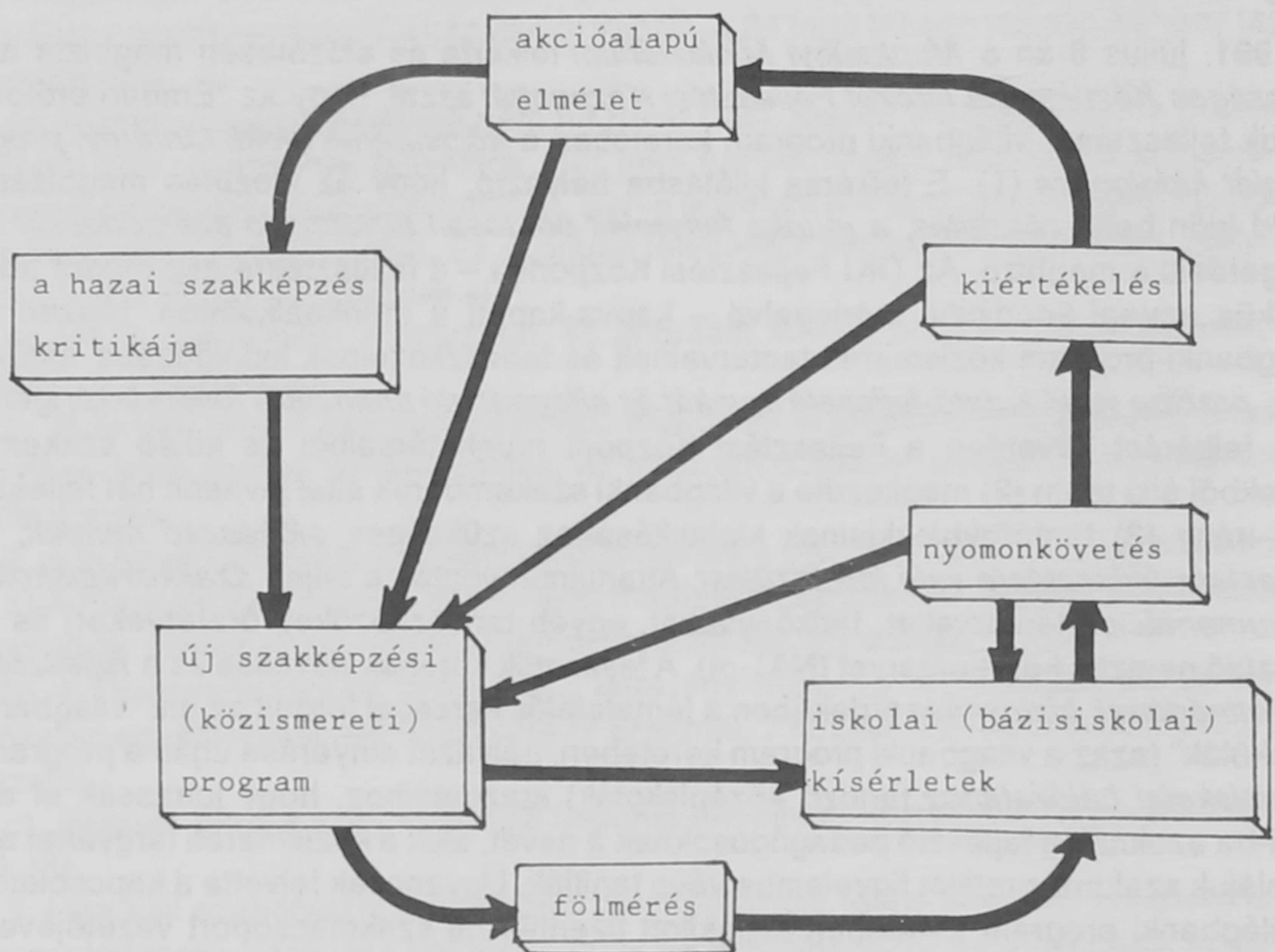
A keretszerződés

Az OKI Fejlesztési Központjának világbanki programban való hosszútávú közreműködését az *1991. augusztus 1-től 1994. december 31-ig* hatályos *megbízási szerződés* (5) tette legitimé. E *keretszerződés* szerint a megbízott feladata az *"Emberi erőforrások fejlesztése" világbanki projekt ifjúsági szakképzési komponense közismereti blokk tantervének, tantárgyi programjainak és taneszközeinek kidolgozása*. A fejlesztő team évenkénti feladatait a megbízó (MÜM) és a megbízott által készített éves feladatterv tartalmazza. Ugyancsak évente kerül megállapításra az elvégzendő munkáért járó pénzösszeg. A keretszerződés a fentieken túl az 1991. év feladatait, azok ütemezését és díjazását tartalmazta. Nem tisztázta azonban egyértelműen *az elkészítendő produktumok műfaját, valamint az elvégzett feladatok teljesítettségének, a produktumok elfogadásának kritériumait*. A témavezető e gyenge

pontok ellenére elfogadta a szerződést a már korábban említett érdekből fakadóan (hogyan ti. a Fejlesztési Központ munkatársai munkalehetőséghez és anyagi eszközökhöz jutnak). Elfogadta annál is inkább, mivel a keretszerződés a Művelődési és Közoktatási Minisztérium *egyvetértését* is bírta.

Tervezett munkamódszer

A közismereti blokk tantárgyi programjának kidolgozására felkért team – a MÜM-től kapott, világbanki elképzeléseket tartalmazó szakanyagot (6) megismerve – fejlesztőmunkáját *akciókutatás* keretében kívánta megvalósítani. A *szakképzés új modelljének* kidolgozásához az *akciókutatással egybekötött fejlesztés* bizonyult volna az autentikus munkamódszernek. E módszer körsémáját az 1. ábra mutatja.

1. ábra: Az akciókutatás modellje

A tervezett módszer szerint a következő *munkafázisok* követték volna egymást:

1. az *akcióalapú elmélet*, azaz az új típusú szakképzési modell közismereti tartalmának stratégiai típusú leírása;
2. a *diagnózis megadása*, vagyis jelenlegi szakképzési rendszerünk kritikai jellegű szemrevételezése;
3. az *akcióterv* kimunkálása, tehát az új szakképzési modell *közismereti programjának* (tantervének, tanítási és tanulási programjainak) kidolgozása;
4. a *fölmérés*, azaz a program megvalósulási esélyeinek, valószínűsített eredményességének, jóságának felderítése;
5. az *akció* beindítása, vagyis a fölmérés eredményei alapján korrigált program *kísérleti* bevezetése az erre vállalkozó bázisiskolákban;
6. a *nyomonkövetés*, amely a bevezetett kísérleti programról való rendszeres információgyűjtést, -értékelést, a kísérlet menetébe való közvetlen és/vagy közvetett

beavatkozást jelent a jobbítás, tökéletesítés érdekében;

7. a *kísérlet kiértékelése*, a kiértékelés eredményeinek visszacsatolása az elmélet-hez és a programhoz.

A kutatás-fejlesztés első ciklusának lezárásaként egy *javított, a gyakorlattal szembeállított akcióalapú elmélet* és egy *kipróbált jobbított program* született volna.

A fejlesztő team által készített *fejlesztési koncepció* (7) azáltal, hogy rövid *helyzetképet* ad egy-egy közismereti blokkról, s azáltal, hogy megadja az adott blokk *fejlesztési stratégiáját*, tulajdonképpen a *diagnózist* és az *akcióalapú elmélet* alapját képezi. Az 1991. december végére elkészített *tananyagtervek első változatai* (8) pedig az *akcióterv* részének tekinthetők.

Az akciókutatás és a fejlesztés további lépései váratnak magukra. De az is előfordulhat, hogy megrekednek a *tervezetszintjén*. Ennek okára a választ a további részletek végigolvasása után megtudhatja az olvasó.

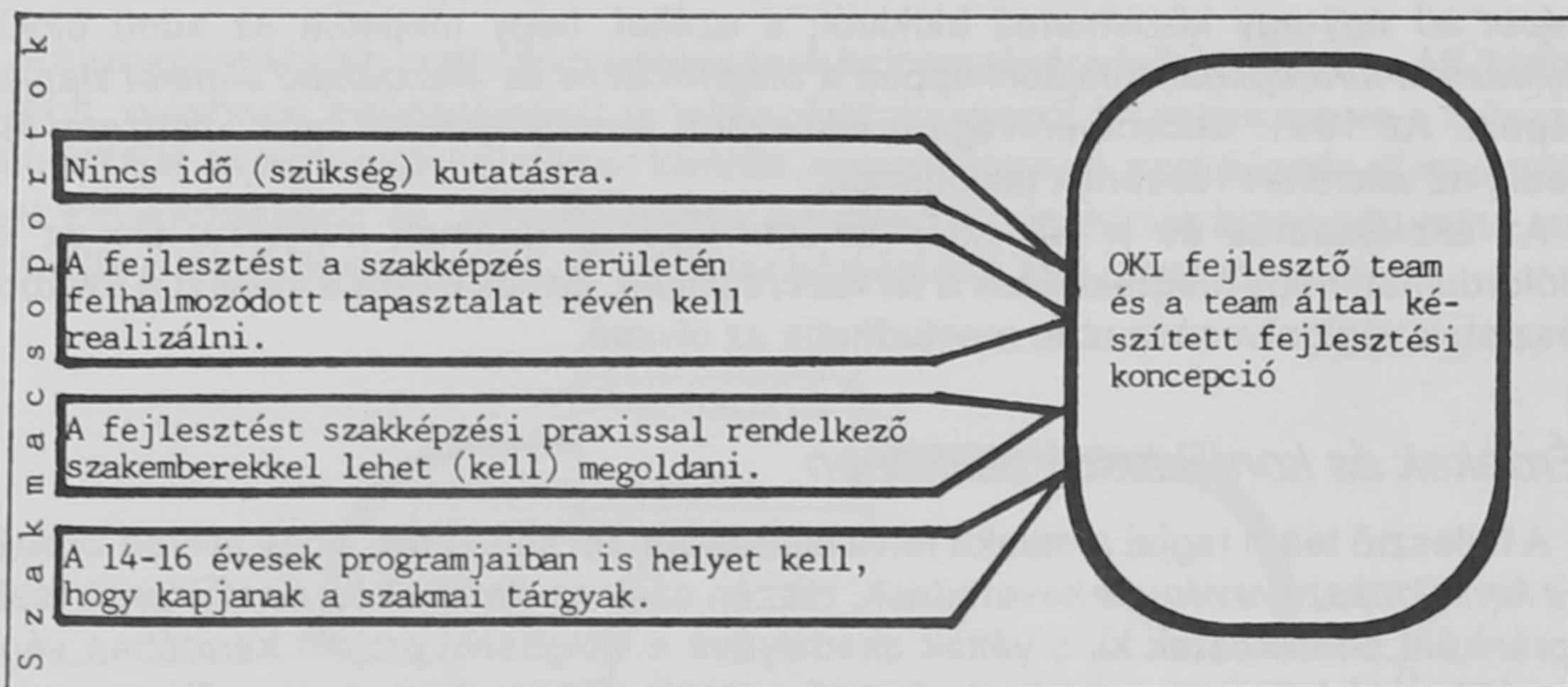
Érdekek és konfliktusok hálójában

A fejlesztő team tagjai a munka felvállalásakor nem sejtették, hogy milyen *érdekes konfliktusszövevénybe* keverednek. Hiszen ezek az *érdekek és konfliktusok* csak apránként bontakoztak ki, s váltak akadályává a világbanki projekt keretében végzendő kutató-fejlesztő munkának. Az 1991. október 30-i programtanács-ülés, amelynek témája a team által elkészített fejlesztési koncepció megvitatása volt, fordulópontot jelentett e tekintetben. Kiderült, hogy az OKI fejlesztői "persona non grata"-k a szakképzés berkeiben. Először is azért, mert *nem szakképzéssel foglalkoznak*, e téren nincs vagy kevés a *tapasztalatuk* (legalábbis így vélte a szakmacsoportok képviselőinek jelentős hányada). Másodsorban azért, mert *nincs idő a kutatásra*, csak fejlesztéssel és adaptálással kívánatos a szakképzés új modelljét kialakítani, tanterveit és taneszközeit elkészíteni. További érdekeket sértett a fejlesztési koncepcióban javasolt *óraterv*, amely a szakközépiskolai osztályok I-II. évfolyamán "csupán" a közismereti tárgyak tanítására-tanulására adott volna *időkeretet*. Hiába erősítette meg ez a koncepció a világbanki projekt eredeti célkitűzéseit (6), miszerint *14-16 éves korban* (tehát 9-10 osztályban) a fiatalok *széles alapozású alapműveltséget* kell, hogy szerezzenek a közismereti tárgyak (kommunikáció, idegen nyelv, társadalomtudományi, természettudományi tárgyak, matematika, informatika, technika) tanulása révén, hiába volt ez az elképzelés izomorf a készülő *Nemzeti alaptanterv* törekvéseivel, a szakmacsoportok (s velől együtt az új modell kipróbálásában érintett szakközépiskolák, sőt a MÜM képviselői is) vissza kívánták helyezni a szakmai képzés kezdő szakaszát a hagyományoknak megfelelő I-II. évfolyamra. A felszínen kibontakozó "óraszám-vita" háttérében *egzisztenciális* érdekek feszültek. (Gondoljunk csak bele, hány szakmai tárgyat tanító pedagógus óraszama "veszne el" a 9-10. osztályok "tisztá közismereti" oktatása révén!) Úgy tűnik, a MÜM világbanki projektben érintett vezetői sem merték felvállalni azt a konfliktust, amely a fentiekből fakadt. Helyette egy kompromisszumos megoldást választottak, amely a közismereti és a szakmai tárgyak tanítására fordítandó idő %-os megosztásához vezetett. (2. ábra)

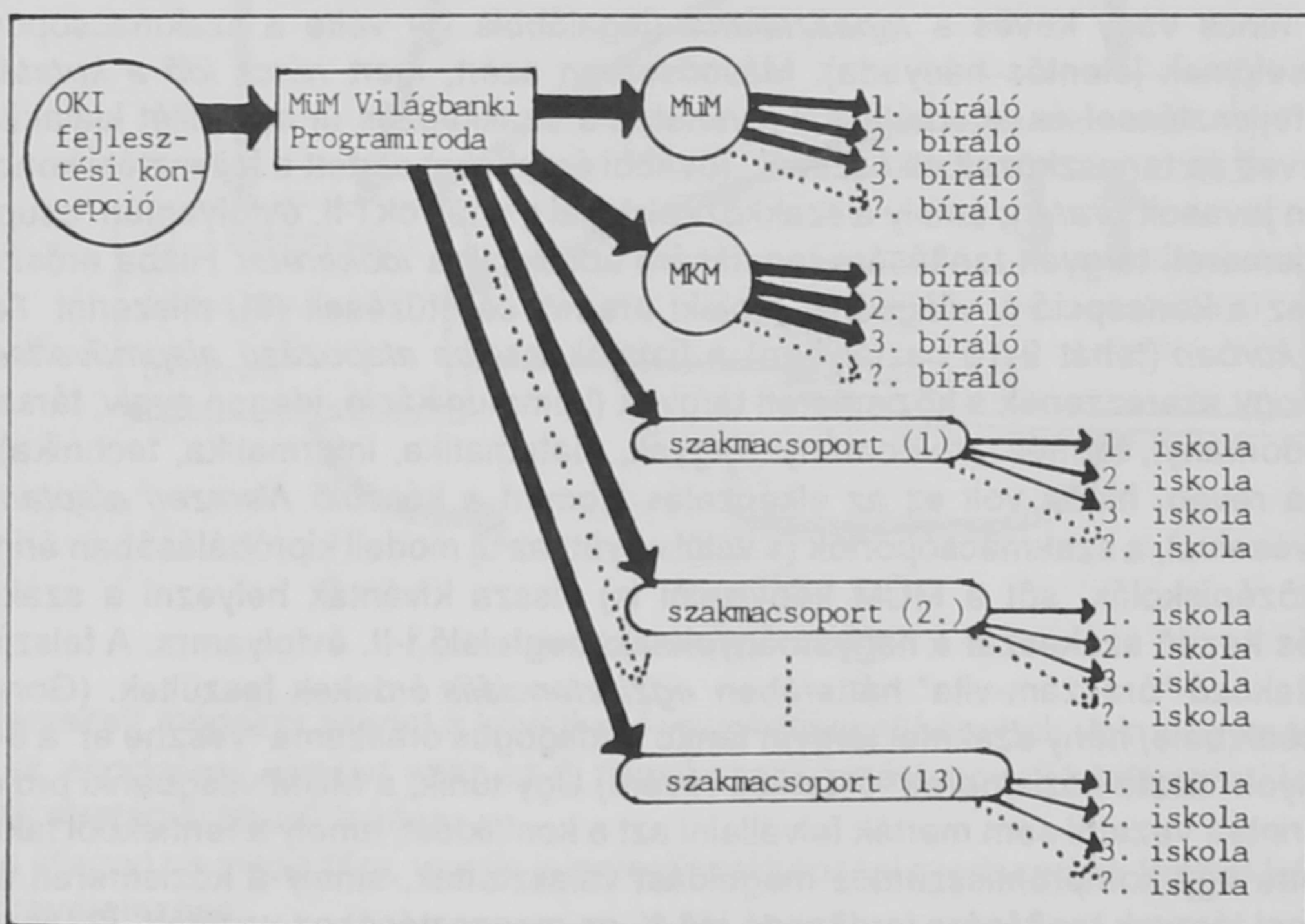
Az érdekek és konfliktusok felszínre kerülésének újabb alkalmat adott a közismereti blokk fejlesztési koncepciójának "parttalan" *bírálata, véleményezési* procedúrája.

Optimális esetben $(7 \times 4) + (7 \times 4) + (7 \times 13) + (7 \times 61)$, azaz *574 bírálatot*, véleményt vonhatott volna maga után az az eljárás, amely során a fejlesztési koncepció a "társadalmi bírálat" keresztüzébe került. Ráadásul olyan helyzetben, amikor is a véleményezők – nem ismerve a MÜM és az OKI között fennálló szerződés tartalmát – nem akként tételezték az elkészült produktumot, ami. A többség a *fejlesztési koncepció* helyett *tananyagtervet* szeretett volna "belelátani" az elkészült szakanyag-

ba. E *kommunikációs probléma* újabb *konfliktusok* előidézőjévé vált. Mint ahogy *konfliktusforrást* jelentett némely közismereti tárgy fejlesztési koncepciójának *szokatlan tartalma* a véleményezők számára (például a kommunikációé vagy a társadalomismereté). Nem is szólva arról, hogy a született vélemények legfőbb tárgya továbbra is az *óraszámok ügye* maradt. (4. ábra)

2. ábra: A szakmacsoportok és az OKI fejlesztő team közötti konfliktusok

3. ábra: Az OKI fejlesztő teamje által készített fejlesztési koncepció bírálatának procedúrája

A vélemények nagy hányadát *szakmai szempontból* a fejlesztő team tagjai nem tudták elfogadni. Válaszul elkészítették e vélemények *bírálatát* (9). A *bírálat szempontjai* az alábbiak voltak:

1. A véleményezők megértették-e a koncepciókészítő *szándékát*?
2. A véleményezők közléteszik-e *bírálati szempontjaikat*?

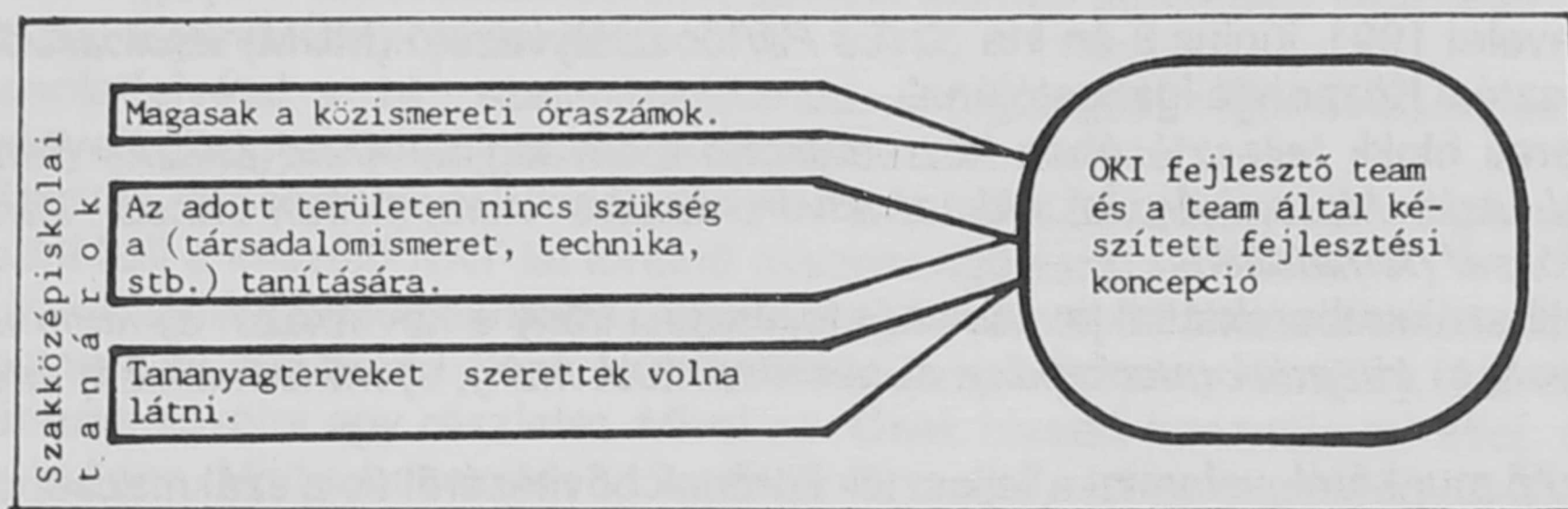
3. A véleményezők tudatosítanak-e *tudáshiányt*?

4. Mi a *kritika tárgya*?

5. A kritika mellett adnak-e *megoldásjavaslatot* a véleményezők?

A parttalan bírálatok arra készítették a témafelelőst, hogy megadja a *szakmai kritika etikai normáit* (10), valamint az *alkotómunka produktumának minősítését végző szakember fogalmi jegyeit* (11).

A konfliktusok sora a fentiekkel nem zárult le. Meglehetősen későn vált tanújává a fejlesztő team a két tárca, a *MÜM és az MKM közötti konfliktusnak*. A munkaügy érdeke, hogy a világbanki projektet – a velejáró milliárdokkal együtt – magánál tartsa (hiszen a 14-16 évesek mintegy 73%-a járt szakképző iskolába). A közoktatási tárca viszont azzal érvelhet, hogy a 14-16 éveseknek minden iskolatípusban közismereti tárgyakat kell tanulniuk mind a készülő NAT, mind pedig a világbanki elképzelések szerint. Az érdekellentétek és konfliktusok oda vezettek, hogy mind a mai napig nem születtek meg azok az alapvető *döntések*, amelyek a *világbanki projekt keretében történő közismereti blokk fejlesztésének ügyét előbbre vinnék* (12). Ilyen elmaradt döntések a következők:

4. ábra: A szakközépiskolák (bázisiskolák) közismereti tárgyat tanító, fejlesztési koncepciót bíráló tanárai és az OKI fejlesztő team közötti konfliktusok

1. A 14-16 éves fiatalok *ugyanazokat a tantárgyakat, ugyanolyan tartalommal és időkeretben* tanulják valamennyi szakmacsoportban, s a 10. osztály befejezése után *ugyanazokból a tantárgyakból* tesznek *kötelező, illetve választható alapvizsgát*. A *szakmaspecifikus ismeretek és tevékenységek* a 11-12. osztály tantárgyaiban – tantárgyi moduljaiban – jelennek meg. Avagy a *tantárgyak, tananyagtartalmak és órakeretek szakmacsoportonként különböznek* már a 9-10. osztályban is. S ugyan-csak szakmacsoportonként *különböznek az alapvizsga tárgyai is*. A szakmacsoportok közötti *átjárhatóságot* – ez utóbbi esetben – 16 éves kor előtt is csak *különbözeti vizsgák* letételével lehet megoldani.

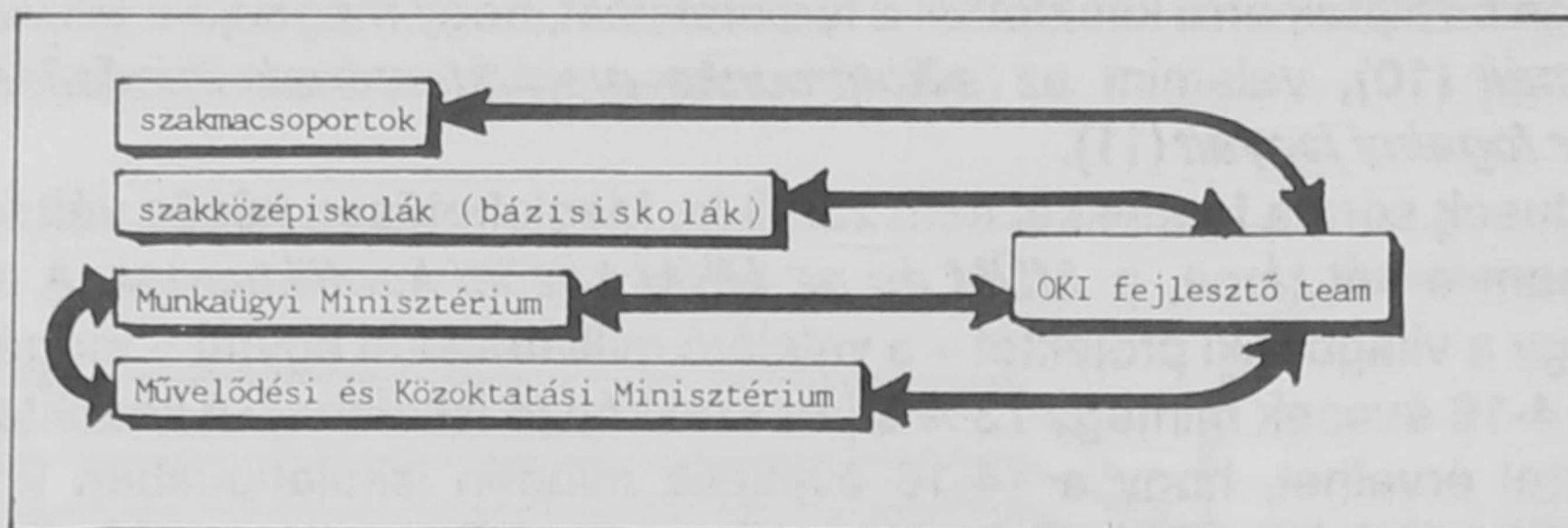
2. Az *óraszámok* évfolyamonkénti véglegesítése. A *kötelező órák* és az ún. *szabad órák* számának eldöntése.

3. A *szakértők, bírálók* körének és a szakértés, bírálat *kritériumainak* meghatározása.

4. Az elkészült szakanyagok *elfogadásának, jóváhagyásának* feltételei, a *jóváhagyók körének* tisztázása.

A meg nem hozott döntések miatt már nemcsak a megbízó (MÜM) és a közismereti tárgyak fejlesztésével megbízott (OKI fejlesztő team) között áll fenn *konfliktus*, hanem a megbízott és a közoktatásért felelős minisztérium között is. Hiszen közel *fél éve* állnak a munkák. A fejlesztő team – annak ellenére, hogy javaslatait e tárgyban elkészítette – *nem kapott* erre az évre *feladatot* megbízójától. S csak találgathatjuk, *miért nem*, és *kinek az érdeke*, hogy véglegesen "zsákutcába fusson" a *világbanki projekt keretében történő közismereti blokk fejlesztésének* ügye. Viszont arra a

kérdésre, hogy *szabad-e ilyen tisztázatlan körülmények között, ennyi érdek és konfliktus szövevényében munkát vállalni*, már egyértelmű választ lehet adni. (5. ábra)

5. ábra: A világbanki projekt közismereti blokkjának fejlesztésében érintett (és érdekelt) szereplők közötti konfliktusok

JEGYZETEK

1. A felkérő levelet 1991. június 8-án írta *Szűcs Pál* főosztályvezető (MÜM) *Zsolnai József*nek, az OKI Fejlesztési Központja igazgatójának.
2. A közismereti blokk fejlesztésében közreműködő team tagjai: *Arató László, Bánréti Zoltán, Kojanitz László, Mosoni Árpád, Német István, Takács Viola, Urbán János, Vámos Ágnes, Zsolnai József* (témafelelős).
3. A világbanki szakemberek által javasolt hét fejlesztési irány a következő: a) *kommunikáció*, b) *idegen nyelv*, c) *társadalomtudomány*, d) *természettudomány*, e) *matematika*, f) *informatika*, g) *technika*.
4. Az előkészítő munkáról, valamint a fejlesztők körének bővítéséről és a szakmacsoport-vezetőkkel való kapcsolatfelvételtől a témafelelős 1991. július 22-én kelt levelében számol be a MÜM főosztályvezetőjének.
5. A keretszerződés az alábbiakat rögzíti:

"Szerződés

amely létrejött egyrészt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium egyetértésével a Munkaügyi Minisztérium Szakképzési Főosztálya mint megbízó, másrészt az Országos Közoktatási Intézet mint megbízott között az alábbi tárgyban és feltételekkel:

A szerződés tárgya:

A Munkaügyi Minisztérium Szakképzési Főosztálya a Művelődési és Közoktatási Minisztérium egyetértésével megbízza az Országos Közoktatási Intézetet az Emberi Erőforrások Fejlesztése Világbanki Projekt Ifjúsági Szakképzési komponense közismereti blokk *tantervének, tantárgyi programjainak, tankönyveinek* kidolgozásával. A közismereti blokk fejlesztése során különösen figyelembe veendő szakterületek a Világbank javaslatának megfelelően a következők:

- természettudományok,
- társadalomtudományok,
- matematika,
- idegennyelvek,
- kommunikáció,
- informatika,
- technika.

A megbízás időtartama: 1991. augusztus 1 – 1994. december 31. A megbízó és a megbízott évente külön feladattervet és részletes költségvetést készít.

A megbízás első szakasza 1991. augusztus 1-től 1991. december 31-ig tart és az 1. sz. mellékletben részletezett feladatok elvégzésére terjed ki.

Az Országos Közoktatási Intézet vállalja, hogy az 1. sz. mellékletben részletezett feladatokat 5.600.000,- Ft-ért határidőre (1991. december 31-ig) elvégzi.

A Munkaügyi Minisztérium Szakképzési Főosztálya kötelezi magát, hogy a kölcsönösen elfogadott összeg első részletét 1.000.000,- Ft-ot jelen szerződés aláírását követően két héten belül, az Országos Közoktatási Intézet 232-90174-4273 számú bankszámlájára átutalja.

Az Országos Közoktatási Intézet vállalja, hogy az 1. sz. melléklet a-b-c-d pontjában részletezett feladatokat elvégzi, s az elkészült megbízók részére 1991. október 15-ig átadja. A MÜM Szakképzési főosztálya a teljesítés elfogadását követően egy héten belül a további 2.500.000,-

Ft-ot átutal.

Az Országos Közoktatási Intézet vállalja, hogy az 1. sz. melléklet e-f pontjában vázolt feladatokat 1991. december 31-ig befejezi, s az elkészült anyagokat megbízók részére átadja.

A MÜM a teljesítés elfogadását követő egy héten belül a hiányzó 2.100.000,- Ft-ot az OKI részére átutalja.

Vegyes rendelkezések:

1. Ha bármelyik fél a szerződésben vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, akkor a másik fél a Pesti Kerületi Bírósághoz fordulhat és jogos követelését érvényesítheti.

2. A megbízott kötelezettséget vállal arra, hogy a rendelkezésére bocsátott pénzekről a tárgyévét követő év január 31-ig tételesen elszámol, a feladat teljesítéséről összegző jelentést készít.

dr. Szűcs Pál főosztályvezető, Munkaügyi Minisztérium

dr. Szűcs Miklós mb. főosztályvezető, Művelődési és Közoktatási Minisztérium

dr. Zsolnai József főigazgató, Országos Közoktatási Intézet

1. sz. melléklet

Első fejlesztési szakasz

1991. augusztus 1 – 1991. december 31.

A megbízott a közismereti blokk programja időtartama alatt, a következő feladatok teljesítését vállalja:

- a) – a tanterv és tananyagfejlesztési munkák eljárási kérdéseinek kidolgozása
- b) – információgyűjtés, tapasztalatszerzés, ezekről elemző tanulmány készítése
- c) – fejlesztési elgondolások kialakítása
- d) – kapcsolatfelvétel a 14 szakmacsoporttal, a fejlesztési elgondolások és a szakmai csoportok igényeinek egyeztetése, összehangolása
- e) – a fejlesztés koncepciójának kidolgozása a hét fejlesztési iránynak megfelelően (ennek során törekedni kell a készülő NAT-tal történő összehangolásra)
- f) – a hét irány tantárgyi programjaihoz a tananyagtervek első változatának körvonalazása

6. A "Document of the World Bank Human Resources Project, Hungary, March 11, 1991" kötetből kívántunk közölni egy részletet. Mivel ez "Csak hivatali használatra" szól; a közléshez engedély szükséges. Mint a bevezetés utóiratában szerepel, ezt az engedélyt nem kaptuk meg.

7. Fejlesztési koncepció az "Emberi erőforrások fejlesztése" világbanki projekt ifjúsági szakképzési komponense közismereti blokkjai tanterveinek, tantárgyi programjainak, taneszközeinek kidolgozásához. Budapest, 1991. október 15. (november 30.) 161 oldal (156 oldal) + függelék.

8. A tananyagtervek első változatainak körvonalazása. Budapest, 1991. december 30. 395. oldal.

9. Az OKI munkacsoportja által készített fejlesztési koncepcióra érkezett vélemények (szakmacsoporti, iskolai és egyéni észrevételek, kifogások, vélekedések) bírálata. Budapest, 1992. február 07. 60 oldal.

10. A szakmai kritika etikai normái (Hársing L. alapján). Budapest, 1992. február 6. 2. oldal.

11. A tudományos alkotómunka produktumának minősítését és mérését végző szakember fogalmi jegyei (Magyar Beck I. alapján). Budapest, 1992. február 5. 1 oldal.

12. A világbanki projekt keretében meghozott döntések, illetve a fejlesztőmunka egyértelmű folytatását és eredményességét akadályozó meghozott, de felülbírálandó és elmaradt, de tovább nem halasztható döntések köre. Budapest, 1992. február 07. 6 oldal.

1 A szakmacsoportok létszáma a szerződéskötés időszakában megváltozott, 13-ra csökkent.